

Kriterier for dyrevernmerket storskalaproduksjon av slaktekylling

Innholdsfortegnelse

1. Generelle krav	2
1.1 Dokumentasjon og planer.....	2
1.2 Håndtering av fugler	2
1.3 Hybrid/rase.....	2
2. Driftsforhold på gården	2
2.1 Deltagelse i KSL (kvalitetssystem i landbruket) og dyrevelferdsprogram	2
2.2 Kompetanse og management.....	2
2.3 Dyretetthet i innendørs husdyrrom	2
2.4 Naturlig dagslys	2
2.5 Kunstig belysning og lysstyring	3
2.6 Luftkvalitet.....	3
2.7 Fôr og drikkevann	4
2.8 Miljøberikelser.....	4
2.9 Plukking.....	4
3. Transport	5
3.1 Transporttid.....	5
3.2 Krav til transportør	5
3.3 Klimatiske forhold under transport.....	5
4. Slakteri	5
4.1 Generelt	5
4.2 Lyd- og lysforhold	5
4.3 Kontroll av fugler	5
4.4 Bedøvelse og avlivning på slakteri	6
5. Driftsforhold på rugeri	7
5.1 Generelt.....	7
5.2 Egg.....	7
5.3 Utklekkede kyllinger.....	7
5.4 Transport av daggamle kyllinger.....	8

Dyrevernmerkets kriterier gjelder i tillegg til offentlig regelverk. Kriteriene gjelder for slaktekylling og foreldre dyr (både oppal- og rugeeggproduksjon) i alle aldersgrupper, med mindre annet er presisert. Det kan gis dispensasjon fra enkeltkriterier i særskilte tilfeller. Dispensasjon innvilges av Dyrevernmerket etter søknad, basert på en vurdering av dyrenes totale velferdssituasjon.

Overordnede verdier i all omgang med levende dyr

- Det bør til enhver tid etterstrebtes et mest mulig stress- og lidelsesfritt liv for dyr i alle deler av produksjonen.
- Det bør legges til rette for positive opplevelser og trivsel for dyr.
- Alle dyr bør håndteres respektfullt og varsomt.
- Enhver tvil vedrørende dyrs velferd bør alltid komme dyrene til gode.
- Alle dyr bør ses på som enkeltindivider med evne til både negative og positive sanseopplevelser.

1. Generelle krav

Følgende krav gjelder både for rugeri, på gården, under transport og på slakteri.

1.1 Dokumentasjon og planer

- 1.1.1 Gården skal til enhver tid kunne fremvise all nødvendig dokumentasjon og planer som kreves i henhold til Dyrevernerkrets kriterier.
- 1.1.2 Gårdens planer skal ved behov oppdateres minst én gang i året. De skal være skriftlig, godt kjent av og følges av alle som håndterer eller på annen måte har ansvar for levende fugler.
- 1.1.3 Avvik som angår dyrevelferd, og iverksatte tiltak for å korrigere disse, skal dokumenteres.
- 1.1.4 All dokumentasjonen skal være ryddig og lett leselig, og oppbevares i minst 3 år.

1.2 Håndtering av fugler

- 1.2.1 Fugler skal løftes og bæres forsiktig, og aldri etter vinger, nakke/hode, fjær eller ett bein.

→ Langsiktig mål: Fugler skal aldri bæres eller løftes opp-ned eller etter beina. Håndtering skal foregå etter "tohåndsmetoden", med støtte rundt kroppen og vingene inn mot kroppen, eller alternativ håndteringsmetode som er like skånsom for dyrene.

1.3 Hybrid/rase

- 1.3.1 Det er kun tillatt å benytte hybrider/raser som er godkjent i henhold til merkeordningens positivliste, se vedlegg 1 "Positivliste og godkjennelse av hybrider", eller Mattilsynets positivliste for økologisk produksjon. Andre hybrider kan godkjennes etter søknad, såfremt de oppfyller forutsetningene i vedlegget.

2. Driftsforhold på gården

2.1 Deltagelse i KSL (kvalitetssystem i landbruket) og dyrevelferdsprogram

- 2.1.1 Gården skal delta i KSL og næringens dyrevelferdsprogram for slaktekylling, uansett hvilken dyretetthet det er i produksjonen.

2.2 Kompetanse og management

- 2.2.1 Dyreholder skal dokumentere kurs i dyrevelferd som beskrevet i § 5 i «Forskrift om hold av høns og kalkun». Tidligere kurs og erfaring kan ikke erstatte opplæringen.
- 2.2.2 Dyreholder skal inkludere smittevern for miljøberikelser (og eventuelt vinterhage dersom dette finnes) i sin skriftlige smittevernplan som kreves i henhold til § 8 i dyrehelseforskriften.
- 2.2.3 Dersom dyreholder blir informert om at fuglene har fått avvik på slakteriet som kan knyttes til manglende rutiner eller forhold på gården, skal det gjøres tiltak. Tiltakene skal loggføres og innrapporteres tilbake til slakteriet.

→ Langsiktig mål: Det skal utføres og loggføres måling av utvalgte dyrebaserte velferdsindikatorer hos et representativt utvalg av fugler.

→ Langsiktig mål: Det skal utføres tråputescoring av levende fugler dersom fuglene ikke sendes til slakteri og blir tråputescoret der.

2.3 Dyretetthet i innendørs husdyrrom

- 2.3.1 Dyretetthet for slaktekylling er maksimalt 30 kg/m².
- 2.3.2 Dyretetthet for foreldredyr i oppal er maksimalt 9 fugler/m².
- 2.3.3 Dyretetthet for foreldredyr i rugeeggproduksjon er maksimalt 6 fugler/m².

2.4 Naturlig dagslys

Krav til naturlig dagslys gjelder ikke for foreldredyr i oppal- og rugeeggproduksjon.

- 2.4.1 Det skal være vinduer som slipper inn naturlig dagslys i huset. Den totale vindusoverflaten skal utgjøre minst 3 % av gulvets totale areal i dyrerommet, for nybygg minst 5 %. Det kan søkes om dispensasjon fra krav til vinduer dersom det er tilgang på vinterhage.
- 2.4.2 Vinduer skal utformes og plasseres på en måte som gir fullt lysinnslipp, uten skarpe lysoverganger eller andre lysforhold som kan øke risiko for skadelig adferd eller ugunstig spredning av fugler i rommet.

- 2.4.3 Det er ikke tillatt å benytte vinduer som blokkerer alt UVA-innslipp av lys.
- 2.4.4 Det skal være mulig å blende vinduene.
- 2.4.5 Vinduer skal ikke tildekkes eller blendes i fuglenes lystid, med mindre det under særlige omstendigheter er nødvendig av hensyn til dyrevelferd, som ved utbrudd av skadelig atferd, unormale synsinntrykk utenfra (for eksempel fyrverkeri) eller i forbindelse med plukking. Blendingen skal i så fall utføres så kort tid som mulig og loggføres med tidspunkt og årsak for blending.

Anbefaling

- Vinduer bør plasseres høyt i rommet for en jevn lysfordeling. Ved lavt plasserte vinduer bør vinduene utgjøre betydelig mer av gulvarealet enn 3 %, for å oppnå gunstig spredning og lysstyrke i rommet.
- Vinduer bør gi fullt lysinnslipp gjennom hele vindusflaten.
- Vinduene bør ha en utforming, materiale og plassering som minimerer risiko for trekk, fukt eller overoppheting i rommet.
- Vinduer bør plasseres slik at de ikke kommer i veien for utbygging av vinterhage.
- Vinduer bør kunne blendes gradvis.

- Langsiktig mål: Vinduer til kjønnsmodne foreldre dyr i rugeeggproduksjon.
- Langsiktig mål: Vinterhage til slaktekylling og kjønnsmodne foreldre dyr i rugeeggproduksjon.

2.5 Kunstig belysning og lysstyring

- 2.5.1 All kunstig belysning skal ha en spektralbredde på minst 300 nm, inkludert UVA-lys.
- 2.5.2 All belysning skal være flimperfri, eller med en flimmerfrekvens på minst 120 Hz.
- 2.5.3 Fra dag 7 i innsettet skal mørketiden skal være på minst 7,5 timer sammenhengende, ekskludert overgang mellom lys og mørke.
- 2.5.4 Det skal være minst 30 minutter gradvis overgang mellom lys- og mørketid.
- 2.5.5 For foreldre dyr gjelder samme krav til lysstyrke som § 35 i fjørfeforskriften for slaktekylling: I lystiden skal lysstyrken målt i dyrenes øyehøyde være minst 20 lux på 80 % av dyrenes tilgjengelige areal.

Anbefaling

- Lysstyrken i mørketiden bør være på maksimalt 0,5 lux.

2.6 Luftkvalitet

- 2.6.1 CO₂ skal måles kontinuerlig fra dag 0 i innsettet. Det skal være minst én CO₂-sensor per avdeling og 400 m² areal. Daglig minimums- og maksimumsnivå skal loggføres.
- 2.6.2 NH₃ og støv skal måles minst én gang per uke fra dag 14 i innsettet, samt siste dag før slakt. Det skal utføres minst én måling per avdeling og 400 m² areal. Målte verdier, inkludert tidspunkt og hvor i huset målingen ble utført, skal loggføres.
- 2.6.3 Målingene skal utføres med kalibrerte måleinstrumenter i fuglenes hodehøyde. Støv kan eventuelt måles manuelt, se vedlegg 2 «Manuell støvmåling».
- 2.6.4 Målte verdier skal ikke overstige 20 ppm NH₃ og 3.000 ppm CO₂.

Anbefaling

- Det anbefales maksimalt 15 ppm NH₃ og 2500 ppm CO₂ for slaktekylling og foreldre dyr i oppal.
- Det bør benyttes kalibrerte måleinstrumenter fremfor manuell støvmåling om mulig. Anbefalte øvre grenseverdier for støv er:
  - Instrumentell måling: maksimalt 10 mg/m³ for total mengde støv og 5 mg/m³ for inhalerbart støv.
  - Sensorisk vurdering: maksimalt grad 0.
  - Ved bruk av «dust sheet score»: maksimalt grad 1.

2.7 Fôr og drikkevann

- 2.7.1 Det er ikke tillatt med strømførende metalltråd over fôr- eller vannrekker.
- 2.7.2 Alle fugler skal til enhver tid ha fri tilgang til strukturrikt, spiselig materiale med høyt fiberinnhold. Kravet gjelder fra så tidlig som mulig og senest fra dag 7 i innsettet.
- 2.7.3 For foreldredyr i oppal- og rugeeggproduksjon skal det foreligge en skriftlig plan for å best mulig ivareta fuglenes metthetsbehov.

Anbefaling

- Strøfôring av helkorn i strøet, eller hele korn/müsli i kraftfôret.

2.8 Miljøberikelser

- 2.8.1 Det skal være et minimum av miljøberikelser som beskrevet i vedlegg 3 «Miljøberikelser». Annen kombinasjon av miljøberikelser kan søkes godkjent under forutsetning av at de dekker funksjonskravene som er beskrevet i vedlegget.
- 2.8.2 Miljøberikelsene skal være tilgjengelig så tidlig som mulig i innsettet, og senest fra og med dag 7.
- 2.8.3 Miljøberikelsene skal være tilgjengelig for alle fugler og ikke hindre tilgang til andre ressurser.
- 2.8.4 Miljøberikelsene skal være sikret og vedlikeholdt slik at de til enhver tid oppfyller funksjonskravene og ikke kan medføre risiko for at fuglene skader seg.

→ Langsiktig mål: Brooder til spedfugler og romdelere til foreldredyr.

2.9 Plukking

- 2.9.1 Det skal utføres minst tre tilsyn i løpet de siste 24 timene før plukking.
- 2.9.2 Dyreholder skal foreta forhåndsutsortering av fugler som er uegnet for transport i henhold til vedlegg 4 "Sjekkliste transportegnethet".
- 2.9.3 Fôr skal være tilgjengelig så lenge som mulig før plukking og under ingen omstendigheter være fjernet fra fuglene tidligere enn 10 timer før forventet slaktetidspunkt. Vann skal alltid være tilgjengelig helt frem til plukkestart.
- 2.9.4 Dyreholder skal ha en skriftlig plan for å ivareta god dyrevelferd i forbindelse med plukking. Planen skal inneholde konkrete rutiner for den enkelte gården, som minimum dekker følgende punkter:
  - a) Ansvars- og arbeidsfordeling av alle prosedyrer som har betydning for dyrevelferden under plukking, mellom dyreholder/velferdsansvarlig, plukkere/plukkeledersleder og transportør.
  - b) Spesifisering av hvordan fuglene skal håndteres.
  - c) Tiltak for å unngå varme- og kuldestress, unødvendig sult og tørste, fysisk og mentalt stress, samt skader på fuglene.
- 2.9.5 Hver enkelt transportkasse med levende fugler skal være grundig kontrollert for følgende kriterier før overlevering til transportør:
  - a) Transportkassen er intakt, uskadet og tørr.
  - b) Hver enkelt fugl er intakt og uskadet.
  - c) Ingen kroppsdeler eller fjør sitter i klem, eller er på annen måte i fare for å skades.
  - d) Kassen inneholder ikke fugler som er uegnet for transport.
  - e) Ingen fugler ligger i ryggleie/sideleie eller oppå hverandre.Hver transportkasse som oppfyller alle kriteriene skal merkes tydelig som godkjent.
- 2.9.6 Plukking skal under hele plukkeprosessen overvåkes av en person som har det overordnede ansvaret for dyrevelferden. Vedkommende skal:
  - a) Sikre at plukkingen utføres i henhold til forskriftskrav, merkestANDARDENS kriterier, og gårdens egen plan for plukking.
  - b) For hver plukking føre en samlet logg med dato og signatur i henhold til punktene i vedlegg 5 «Logg for plukking».
- 2.9.7 Dersom velferdsansvarlig for plukking blir informert om at fuglene har avvik på slakteriet som kan knyttes til manglende rutiner på gård ved utsortering eller plukking av fugler, skal det gjøres umiddelbare tiltak for å bedre rutineene. Tiltakene skal loggføres og innrapporteres tilbake til slakteriet.

3. Transport

Følgende krav til transport gjelder for slaktekyllinger og foreldredyr. Kriterier for transport av daggamle kyllinger er beskrevet i kriteriesettet for rugeri.

3.1 Transporttid

- 3.1.1 Maksimalt tillatte kjøretid er 4 timer, ekskludert plukking, lasting og lossing.
- 3.1.2 Alle fugler som skal slaktes skal være slaktet innen 8 timer fra plukkestart.

3.2 Krav til transportør

- 3.2.1 Godkjenning og kompetansekrav for transportør og sjåfør som er omtalt i § 5 i Forskrift om næringsmessig transport av dyr, gjelder for transport av fugler på alle reiser, uansett lengde og varighet.
- 3.2.2 Transportør skal sikre at hver enkelt kasse med fugler er kontrollert og merket i henhold til punkt 2.9.5 før lasting.
- 3.2.3 Dersom transportør blir informert om avvik hos fuglene på slakteriet som kan knyttes til manglende rutiner eller forhold under transport, skal det gjøres tiltak. Tiltakene skal loggføres og innrapporteres tilbake til slakteri.

3.3 Klimatiske forhold under transport

- 3.3.1 Transportbil skal være utstyrt med et mekanisk ventilasjonssystem som skal være fungerende og i bruk under hele transporten.
- 3.3.2 Transportør skal ha en plan for å beskytte fugler mot ugunstig vær og klima under lasting, transport og lossing. Planen skal som et minimum beskrive konkrete rutiner på særlig varme og kalde dager, og kriterier for å avvise eller utsette transport.
- 3.3.3 Klima skal overvåkes under hele transporten og loggføres for følgende parametre:
  - a) Temperatur.
  - b) Relativ luftfuktighet.
  - c) CO₂.
- 3.3.4 Det skal være fungerende alarm med hørbare og synlige signaler for transportør ved avvik på klimaparametrene. Grenseverdier for avvik på klimaparametre som utløser alarm skal være bestemt før transport.
- 3.3.5 Alle avvik av betydning for dyrevelferd under transport skal snarest mulig innrapporteres til både dyreholder og slakteri.

4. Slakteri

4.1 Generelt

- 4.1.1 Levende fugler skal ikke ha innsyn til slaktelinja.
- 4.1.2 Utstyr for manuell avliving av enkeltdyr skal være tilgjengelig maksimalt 10 meter fra fuglens oppholdssted. Det skal alltid være fungerende manuelt avlivingsutstyr tilgjengelig.

→ Langsiktig mål: Det skal være installert overvåkningskameraer på slakteri.

4.2 Lyd- og lysforhold

- 4.2.1 Belysningen skal være flimperfri eller med en flimmerfrekvens på minst 120 Hz i alle deler av slakteriet der det befinner seg levende fugler.
- 4.2.2 Oppstillingsrommet skal oppfylle ett av følgende kriterier:
  - a) Blå belysning.
  - b) Dempet belysning med maksimal lysstyrke på 5 lux.Annen type belysning kan søkes godkjent dersom det kan dokumenteres tilsvarende beroligende effekt for fuglene som punkt a eller b.

→ Langsiktig mål: Øvre grense for støynivå der levende fugler oppholder seg.

4.3 Kontroll av fugler

- 4.3.1 Hver enkelt transportkasse med levende fugler skal inspiseres grundig for avvik som har betydning for dyrevelferd. Kassene skal plasseres slik at det sikres at hvert individ i kassene

kan inspiseres. Inspeksjonen for følgende avvik skal skje i forbindelse med, eller direkte etter lossing:

- a) Ante-mortem kontroll på individnivå:
  - Døde ved ankomst
  - Ryggleie
  - Vingebrudd
  - Beinbrudd
  - Fastklemte
  - Utglidninger eller andre beinlidelser som gjør at fuglene ikke kan stå oppreist på begge bein med normal holdning
  - Andre forhold som medfører at oppstalling på slakteri medfører lidelse
- b) Ante-mortem kontroll på besetningsnivå:
  - Tegn på varmestress (for eksempel pesing med åpent nebb, spredning av vingene).
  - Tegn på kuldestress (for eksempel klumping, brusing med fjærene).
  - Våte fugler.
  - Skitne fugler.
  - Urolige/stressede fugler.
  - Slappe, påkjente, eller på annen måte lidende fugler.

4.3.2 Alle levende fugler med avvik på individnivå skal umiddelbart avlives, og flokker med avvik på besetningsnivå skal avlives snarest mulig. Alle avvik skal registreres med antall og klassifisering.

4.3.3 Alle fugler på slakteriet skal inspiseres etter avlivning (post-mortem kontroll) og følgende avvik skal registreres med antall og klassifisering.

- a) Vingebrudd eller andre vingskader
- b) Beinbrudd eller andre synlige bein/leddlidelser
- c) Tråputeskader
- d) Hudlidelser utover tråputeskader.
- e) Sår, blodutredelser eller andre lesjoner.
- f) Muskeldefekter (for eksempel «wooden breast», «white striping» og lignende)
- g) Bukhinnebetennelse
- h) Leverlidelser.
- i) Misvekst
- j) Sirkulasjonssvikt/ascites
- k) Andre avvik som kan relateres til dårlig dyrevelferd

4.3.4 Dersom slakteriet oppdager avvik som angår dyrevelferd og kan knyttes til mangler i plukking, transport eller forhold på gård skal det registreres og rapporteres til ansvarlig for det leddet der avviket har oppstått, slik at tiltak kan iverksettes.

4.4 Bedøvelse og avlivning på slakteri

- 4.4.1 Alle fugler skal rutinemessig bedøves med Controlled Atmosphere Stunning (CAS)-system før avlivning. Unntak er når enkeltindivider må avlives manuelt av særlige årsaker, eller ved nødsituasjoner der annet backupsystem må tas i bruk.
- 4.4.2 Det skal være mulig å inspisere fugler i alle høydenivåer i bedøvelseskamrene og i alle konsentrasjonsfaser av bedøvelsen.
- 4.4.3 Det skal til enhver tid være fungerende automatisk alarm for avvik på gasskonsentrasjoner under bedøvelse.
- 4.4.4 Bedøvelseskontroll skal som et minimum utføres under oppstart, underveis og ved slutten av hvert parti. Kontrollen skal alltid involvere et tilstrekkelig antall fugler til at det er representativt for hvert parti.
- 4.4.5 Slakteriet skal ha en plan for bedøvelseskontrollen. Planen skal minimum inkludere følgende punkter:
  - a) Beskrivelse av normal gasskonsentrasjonskurve og adferd for fuglene, samt kjennetegn på avvik på dette.
  - b) Rutiner for kontroll av gasskonsentrasjonen og fuglenes adferd under alle faser av bedøvelsesprosedyren.
  - c) Beskrivelse av kjennetegn til både god og dårlig bedøvelseskvalitet.
  - d) Rutiner for fysisk kontroll av bedøvelsens kvalitet og dybde etter gasseksponering. Det skal skje minst én slik kontroll ved oppheng og én etter oppheng, og følgende indikatorer skal som et minimum benyttes:
    - Regelmessig respirasjon
    - Muskeltonus

5.3.5 Utsorterte kylling som ikke skal videre i produksjon skal avlives snarest mulig. Ved skader eller annen risiko for lidelse skal kyllingen avlives umiddelbart.

- Langsiktig mål: Forbud mot rutinemessig avlivning av friske kyllinger på rugeri.
- Langsiktig mål: Ernæring og væske skal være tilgjengelig for kyllinger etter klekking.
- Langsiktig mål: Tåklipping av foreldredyrhaner skal kun utføres ved bruk av smertelindring.
- Langsiktig mål: Kyllinger skal klekkes ut på gård, uten å transporteres eller flyttes etter klekk.

5.4 Transport av daggamle kyllinger

Følgende gjelder for daggamle slaktekyllinger og daggamle foreldredyr:

- 5.4.1 Maksimal transporttid er 6 timer, inkludert lastning og lossing
- 5.4.2 Følgende kriterier relatert til transport i kap 2 og 3 gjelder også for transport av daggammel kylling:
  - 2.9.5 a-d
  - 3.2.1 og 3.2.2
  - 3.3.1, 3.3.2, 3.3.3 og 3.3.4